

Parancsra tettem, avagy az MTA intézeti vagyonának privatizációja

Őrségváltás?

94 Egy két évvel ezelőtti, e folyóirat hasábjain megjelent közös írásunkban Szelényi Ivánnal még bizonytalanul fogalmaztunk arról, hogy van-e a Fidesznek saját értelmisége, és egyáltalán ambicionálja-e, hogy legyen.¹ Több pró és kontra érv mellett nagy súllyal vettük figyelembe azt a meggondolást, hogy egy végletekig centralizált, egyszemélyi kormányzásban, ahol a vezető rendszeresen nagy ívű történelmi beszédek tart (azaz magára vállalja az ideológiateremtést), de ugyanakkor a napi politika rövid távú szempontjai szerint gyakran kész ideológiát váltani, valójában nincs szükség valamelyes relatív önállósággal rendelkező, ideológia- és programalkotó értelmiségiekre. Csak bajt okoznak. Akkor úgy gondoltuk, van abban igazság, miszerint az Orbán-rendszer nem ideológiateremtő, hanem ideológiaalkalmazó. Magyar Bálintnak kezdettől fogva ez az álláspontja. Vagyis az Orbán-rezsimnek nincs szüksége külső ideológiára, elsősorban nem okos gondolatokat vár el az elitpozíciókba helyezett kádereitől és klienseitől, hanem gesztusokban megnyilvánuló lojalitást (semmilyen se kételkedjen, tudjon titkot tartani, folyamatosan konfrontálódjon a Fideszt és Orbán Viktort bírálókkal, stb.).

Az, ami az MTA-val öt éve történt és történik, mégis inkább azt jelzi, hogy a Fidesznek semmilyen eszköz nem drága, hogy megpróbáljon egy olyan saját értelmiséget kinevelni, melynek közkatonaí – adott esetben legyenek akár hazai akadémikusok vagy külföldön élő magyar Nobel-díjasok – meggyőződésből, érdekből vagy félelemtől vezérelve, kiélezett helyzetben, akár jobb meggyőződésük ellenére is a kormányhoz lojálisan viszonyulnak, s amikor szavazni kell, a kormány álláspontját támogatják. Mert számukra is fontos az ideológia és az, hogy ideológiával átszótt ügyekben – például az MTA jövőjét illető kérdésekben – állást foglaljanak. Rendben, de akkor jön a következő kérdés. A három lehetséges ok (meggyőződés, érdek, félelem) közül melyik ok vagy mely ok magyarázza leginkább, ami az MTA-val történik.

*

A Magyar Tudományos Akadémia 2024. december 11-én egynapos rendkívüli ülést tartott az akadémiai intézeti hálózat ingatlan és ingó vagyonának részleges privatizációjáról. Nagyságrendileg az MTA vagyonának felét érintette a döntés. Felkerült a listára közel 30 kutatóintézet székházastól, bútoraival, műszerállományával, dokumentumaival együtt, de (egyelőre) nem érinti a döntés a 2010-ig Roosevelt

¹ Mihályi – Szelényi (2023).

nevét viselő téren álló, két és fél éve beállványozott MTA székházat és összesen kb. 50 telekkönyvi számmal rendelkező további ingatlant az ország minden részében. Alapjában véve tehát a változás félszáz kutatóintézet tulajdonjogának azonnali átengedése vagy (legalább) időleges megtartása volt a két lehetséges döntés.

Mit akar Orbán, mit gondolnak az akadémikusok?

Ma még egyik kérdésre sem lehet biztos választ adni. Orbán Viktor fejébe nem tudunk belelátni. Amit mond, sokszor maga sem gondolja komolyan.² Arra pedig még évtizedekig várhatunk, amíg a főszereplők megírják emlékirataikat. Orbán számára a politika színjáték, amelyben a szereplők előre megírt szöveget adnak elő, a nézők pedig mint lényegtelen technikai kérdésen átsiklanak azon a tényen, hogy a politikus tegnap egészen mást mondott. Folytatva a színházi példát, amikor a színész kedden Othello szerepét játssza, senki nem ütközik meg azon, hogy hétfőn Hamletet játszott a ugyanazon a színpadon. Shakespeare-rel szólva „színház az egész világ”.

Sok – régóta jól ismert – érv szól amellett, hogy Orbán céltudatosan és következetesen egy előre végiggondolt forgatókönyv alapján politi-

zál. 2024–2025 fordulóján úgy látom, hogy a legfőbb cél a *gleichsaltolás*; jelen esetben a magyar tudomány minden területének kézi vezérléssel történő kontrollja, az akadémiai intézetek relatív függetlenségének megszüntetése és egy új logika szerint kiépítendő függőségi lánc kialakítása. Nem a pénz a lényeg vagy bizonyos épületek megszerzése.

Ha a gleichsaltolás a cél, akkor a tavaly decemberi döntés után jön a következő lépés, a 200 éves MTA intézményrendszerének kiüresítése és/vagy földbe döngölése. Jogtechnikai értelemben az a lényeg, hogy ki fogja a jövőben az intézeti vezetők felett a munkáltatói jogokat *de facto* gyakorolni. Ezen logika mentén a válasz egyértelmű: Orbán Viktor. Érdeemes idézni Kövér László egyik nyilvános, de mégis szűk körben, 2017-ben elhangzott megfogalmazását: „*A pincétől a padlásig átépítettük az ország épületét.*”³ És persze jogos a más területekről vett analógiákkal való igazolása is ennek a véleménynek. 2010 óta ugyanez a mindenre kiterjedő „átépítés” történt az oktatásban, az egészségügyben, a jogszolgáltatásban, az energiaiparban, a hulladékgazdálkodásban vagy a meteorológiában. Ahogy ma már nem létezik – mert átnevezték – a Meteorológiai Intézet vagy a Roosevelt tér, hamarosan átnevezik az MTA-t is. Például HUN-REN Magyar Kutatási Hálózatra (MKH) vagy bármi másra, ami éppen eszébe jut a miniszterelnöknek.

De lehetséges a történetek ellenkező előjelű, másfajta interpretáci-

² „Most is azt mondom a külföldi diplomatáknak, hogy ne figyeljenek oda arra, amit mondok, egyetlen dologra figyeljenek, amit csináltak” – kommentálta 2011-ben Orbán Viktor, hogy a Wikileaksről kiszivárgott állítólagos amerikai diplomáciai táviratok egyike szerint már 2008-ban is arról beszélt diplomatáknak: a kampányban „hagyják figyelmen kívül”, amit mond. https://hvg.hu/itthon/20110906_orban_wikileaks_ne_figyeljenek

³ Hozzászólás Nagyatádon 2017. márc. 29-én a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége (KÉSZ) kerekasztal-beszélgetésén.

ója is. A 2008-ban fiatalon elhunyt közgazdász, Antal László egyik kedvenc idézete, amely Jean Anouilh *Becket, vagy az Isten becsülete* című, 1959-ben írt történelmi drámájából származik, így jellemezte a zsarnoki politizálás mélyben rejtőző titkát: „*Nekünk, Szentatyám, nagy erőt ad, hogy nem tudjuk pontosan, mit akarunk. A szándékok teljes bizonytalanságából bámulatos manőverezési szabadság születik.*” És valóban, visszafelé olvasva az MTA kálváriáját az egymást követő Orbán-kormányokkal, mintha ez az értelmezés járna közelebb a lényeghez. Orbán hatalmi logikája mögött semmilyen konzisztens logika nincs: minden pillanatban saját manőverezési lehetőségeit maximalizálja, akármiről is legyen szó. Az MTA sorsa egymást követően is többnyire kormánytagok vagy miniszteri rangú politikusok kezébe volt letéve (Palkovics László, Stumpf István, Csák János és legutoljára Hankó Balázs). Ezek a miniszterek azután újabb és újabb ötletekkel álltak elő, amelyek között csak annyi volt a hasonlóság, hogy a miniszterelnök akkor éppen ezt az ötletet támogatta. A konkrét esetben az Alkotmánybíróság 2022-ben mondta ki, hogy az MTA intézeteinek tulajdoni helyzetét rendezni kell, de csak 2024 utolsó heteiben merült fel az az ötlet, hogy az állam vegye meg az MTA vagyonának felét, éppen azon az áron, amit a Pénzügyminisztérium kitalált, nem pedig azon az áron, amit a felkért vagyonértékelő cég kiszámolt, és nem készpénzért, hanem kincstárjeggyel fizetve, egyben időben korlátozva is ezen papírok forgatásának lehetőségét. Korábban még arról volt szó, hogy

a kormány alá rendelt, HUN-REN Központ nevű, újonnan kreált költségvetési szervezet veszi át az akadémiai intézetek vagyonát. Nem a felét, az összeset.

Végül más történt. A mostani erőszaktevés megértéséhez 2019-ig, azaz öt évet kell visszamenni az időben. Ekkor történt meg, hogy a kétharmados többséggel bíró Fidesz-kormány az Országgyűlés hozzájárulásával elcsatolta az összes akadémiai kutatóintézetet az MTA-tól, és bepakolta ezeket az újonnan alapított, akkor még az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH) névre hallgató szervezetbe, amely csak négy évvel később vette fel a jelenlegi, HUN-REN Központ nevet. Akkor az Akadémia közgyűlése 90 százalékos többséggel tiltakozott az elcsatolás ellen, de ennek nem lett eredménye. Az eljárást 2022-ben az Alkotmánybíróság az ingatlanok tekintetében jogellenesnek találta, de nem történt semmi. 2020-ban aztán a hálózat dolgozóit megfosztották közalkalmazotti státuszuktól, majd 2021-ben több intézetet átalakítottak.

Ettől kezdve 2024 szeptemberéig csigatempóban haladt előre a karaván. Csak ekkor merült fel – teljesen új technikai javaslatként –, hogy az akadémiai intézetek vagyonát egy polgárjogi adásvételi szerződéssel a magyar állam megvásárolja az MTA-tól. A magyar állam nevében eljáró Magyar Nemzeti Vagyonkezelő (MNV Zrt.) 80 milliárd forintot ajánlott a jogok átengedéséért azzal az ígérettel megfejelve, hogy ennek a listának minden egyes megvásárolt darabját az ott fellelhető kutatási célú ingóságokkal egyetemben az MNV Zrt. ingyenesen átengedi az

ötezer főt foglalkoztató, ún. HUN-REN Intézetek ernyőszervezetének, ami jogosítványait tekintve egy újonnan megalakítandó speciális, magántulajdonban álló szervezet, melynek működési elveit a most elfogadott törvény írja le. A tervezett végeredmény oldaláról tekintve tehát a folyamat privatizációt fog eredményezni. Az MTA vezetésének ehhez a javaslatához sikerült megszerezni a közgyűlésen megjelent szavazók 53 százalékát. Ez szűk, de egyértelmű többség. Pár nappal később, december 17-én az Országgyűlés elfogadta az átalakult HUN-REN működését szabályozó, 88 szakaszból álló törvényt, amely jogi-adminisztratív értelemben csak 2025. április 1-jei hatállyal jön majd létre.

Okos enged...

Mint az MTA levelező tagja és egyes döntés-előkészítő testületek választott tagja 2024 októberében kapcsolódtam be az MTA jövőjéről folyó tárgyalásokba. Az első perctől fogva szembeszökő volt, hogy az akadémiai apparátus tisztségviselői minden megbeszélésen azzal kezdték hozzászólásukat, hogy az ingatlanok eladását nem tudják jó szívvel, meggyőződéssel támogatni, de... Így például Oberfrank Ferenc, aki 2020-ban kapta meg az MTA köztestületi és stratégiai igazgatója címet, és leginkább ő tárgyalt a legtöbb érintettel, 2024 novemberében így kezd-

te vitaindító hozzászólását az egyik értekezleten: „Okos enged...” Nem fejezte be a közismert szólásmondást, de mindenki értette, mit akart mondani. Ma már nincs abban semmi indiszkrétció, hogy az igazgató úr szavait szó szerint idézem, mert a decemberi közgyűlésen is ez a meg-

fogalmazás vagy valamilyen ezzel egyértékű mondat volt a summázata többtucatnyi hozzászólásnak. Sőt, emlékeim szerint egyetlen hozzászóló sem volt a közgyűlésen, aki azt mondta volna, hogy személy szerint egyetértett volna az MTA és a kormány közötti tárgyaláson formálódó

Az MTA közgyűlése 2024-ben
(forrás: 24.hu)

megállapodásszöveg részleteivel. De hát ha nem lehet változtatást elérni, akkor a kisebb rossz az, ha az „okos enged”.

Akkor miért támogatták véleményük kinyilvánításával és szavazatukkal az MTA elnökségének javaslatát? A rövid válasz az, hogy félelemből. Mert féltek a kormányzat bosszújától. A helyzet furcsasága, hogy konkrét fenyegetés (tudtommal) nem hangzott el. Mint ahogyan nem hangzott el konkrét ígéret sem. Pláne nem írásban. A közgyűlés szavazati joggal rendelkező tagjai mégis úgy érezték, hogy a kutatóhálózat tagjai elutasító szavazás után egzisztenciális veszteséget szenvedhetnek. Volt-e ennek realitása? Kétségtelenül. Vagyis nem olyan egyszerű a helyzet, hogy az intézeti főigazgatók és igazgatók csakis a sa-

ját önző érdekeiket védték, amikor írásban is aláírásukkal támogatták az MTA elnökének javaslatát. Létező veszélytől védték kollégáikat és azok családtagjait, 5-8 ezer embert.

A dilemma alapvetően erkölcsi és nem jogi természetű, amit a közgyűlésen felszólalók pontosan érzékeltek. Csakhogy azt is érzékelni kellett vagy kellett volna, hogy az „okos enged” érvelés nagyon közel jár a „parancsra tettem” védekezéshez, amit 1945-ben a nürnbergi törvényszék előtt kipróbáltak – erre nyolcvan évvel később morálisan már nem lehet hivatkozni.

Extra kockázatok

Az MTA-ingatlanok privatizációs terveinek kapcsán érintőlegesen felmerült háromféle kockázat is, amelynek végiggondolására a közgyűlésen nem volt sem megfelelő fórum, sem idő. Az akadémiai vezetők kilátásba helyeztek valamiféle bérkompenzációt mind az akadémiai dolgozók, mind az akadémia levelező és rendes tagjai számára, és ezenfelül az alap kutatások extra támogatását ígérték annak a 80 milliárd forintnak a terhére, amelyet a magyar állam a HUN-REN hálózatnak juttatni fog. De hogy ez konkrétan hogy fog lebonylódni, arról semmilyen döntés nem született.

Talán a bérkérdésnél is fontosabb az a bizonytalanság, hogy az egész HUN-REN konstrukció elfogadható-e a brüsszeli bizottság számára. Az ún. alapítványi egyetemek körül

évek óta húzódó vita nem jó ómen. Ránézésre is látszik, hogy a HUN-REN intézetek privatizációjának jogtechnikai megoldásai erősen emlékeztetnek a Brüsszel által egyszer már elkaszált KEKVA-s egyetemek konstrukciójára. Márpedig így könnyen lehetséges, hogy a magyar egyetemek után a volt MTA-intézetek kutatóit is kizárják az Erasmus+- és a Horizont-pályázatokból.

És van még egy ismeretlen nagyságú kockázat, a beállványozott MTA-székház sorsa, pontosabban az évek óta folyó rekonstrukció folytatása. A decemberi tárgyalások során az MTA vezetői határozottan cáfolták, hogy a székház felújítása a 49 ingatlan vételára terhére történik. De akkor mi lenne a forrás? És egyáltalán: a döntést megelőzően készült-e arra becslés, hogy a második rész átépítésére ez a 80 milliárd forint elegendő lenne? És akkor jönne – mert nem látszik lehetőség – az akadémiai vagyon másik felének (vagyis a hatályos törvények szerint még mindig nemzeti vagyonnak számító, MTA-nál maradt gyűjtemények, muzeális értékű épületek, műkincsek) eladása?

Hivatkozások

- Mihályi Péter – Szelényi Iván (2021): Amerika már visszafordult, Magyarország még nem, *Mozgó Világ*, 2. sz. 3–19.
- Mihályi Péter – Szelényi Iván (2023): Van-e értelmisége a Fidesznek?, *Mozgó Világ*, 7–8. sz. 3–15.